

Współczesna Czechosłowacja

30-LECIE PRACY NAUKOWEJ PROF. JÓZEFA MACÚRKA

W r. 1954 obchodził 30-lecie pracy naukowej znakomity historyk czechosłowacki i wybitny znawca stosunków polsko-czeskich w przeszłości, prof. Józef Macúrek. Prof. Macúrek urodził się 31 marca 1901 w miejscowości Chomýž na Morawach. Studiował w Czechosłowacji głównie pod kierunkiem J. Bidla, w Polsce zaś uzupełniał studia pod kierunkiem J. Ptaśnika, F. Bujaka i in. Doktoryzował się w r. 1925, habilitował w 1929, profesorem historii Słowian na Uniwersytecie w Brnie mianowany został w r. 1935. Tam też pracuje po dzień dzisiejszy, rozwijając owocną działalność także jako kierownik brneńskiego oddziału Slovanskeho ustavu.

Dla zorientowania czytelnika polskiego w działalności naukowej prof. J. Macúrka drukujemy poniżej bibliografię jego prac.

Z. W.

Bibliografia prac prof. Józefa Macúrka (1924—1954)

1924

— Prameny k dějinám československým v archivech a knihovnách sedmíhradských. — „Věst. Král. čes. sp. nauk“, I, 67.

— Topografia româneană în Moravia și Slovacia. — „Buletinul geografiei“ a București.

— La date de l'apparition de la „Psaltirea Scheiana“ roumaine („Psaltier de Scheia“). — „Revue Historique du Sud-Est européen“. Bucarest I, s. 64 — 5.

1926

— Das Hussitentum in den rumänischen Ländern. — „Prager Presse“, 14. III, s. 4 — 5.

— Nové příspěvky k dějinám československým z archivů a knihoven sedmíhradských. — „Věstník Společ. nauk“, Praha.

1927

— Husitství v rumunských zemích. — ČMM 51, Brno.

— Husitství v rumunských zemích. — ČMM, s. 1 — 98.

— Die Schicksale des Slaventums. Eine Gesamtdarstellung der Geschichte der slavischen Völker. — „Prager Presse“ 19. November.

— Aus der Tätigkeit der Gesellschaft der polnischen Bibliophilen in Lemberg. — „Prager Presse“ 27. März.

1928

— Die Slavistik in Rumänien (Entwicklung und heutiger Stand). — „Prager Presse“ 10. Mai.

— Rozwój czeskich badań w zakresie stosunków polsko-czechosłowackich. — „Kwartalnik Historyczny“, XLII, 2, Lwów.

— Slované v pojetí starších rumunských kronikářů. — Bidlův sborník, 123.

— O politických stycích česko-polských v minulosti. — „Souč. Polsko“ (Stát a národ), uspořádal B. Vydra, Praha.

— Husitismus in Romania. — „Revista istorica“, Bucuresti.

— Prof. Jaroslav Bidlo. Zu seinem 60. (sechzigsten) Geburtstag am 17. November — „Prager Presse“ 17. November.

Referát o I. Marbulescu, Curențe literare — „Byzantinoslavica“.

Referát o knize J. Bidlo, Dějiny Slovanstva — „Ruch Słowiański“, 1928, „Prager Presse“.

Referát o Toth Szabó, O černé rotě Matyáše Corv. — ČČH.

Archivnictví v Rumunsku — Časopis archivní školy, r. VI.

Ref. Toth Szabó, Referát o černé rotě Mat. Corv. — ČMM.

1929

Sjednocení Rumunů. — Vydalo min. školství pro školy, Praha.

Rumänische Fürsten als Gäste in Böhmen. Unbekannte Dokumente. — „Prager Presse“ 5. Mai.

Der Weg zur Erneuerung und Einheit. — „Prager Presse“ 5. V.

Diplomatické posláni Jana Duckera v Polsku r. 1591. — „Věstník společnosti nauk“, Praha.

Dozvuky polského bezkráloví z r. 1587.

Příspěvek k dějinám úsilí Habsburského rodu o získání koruny polské v l. 1587—1594. Praha.

Referát o Rybarski, Handel Polski w XVI w. — ČMM.

1930

Čeští válečníci v krajinách černomořských koncem 15. st. — Sborník V. Novotnému „Českou minulostí“. Praha.

Rumunsko ve své minulosti a přítomnosti. Praha.

Vlivy byzantsko-slovanské v dějinách rumunského národa. ČMM.

1931

Čechové v polském vojsku v Podněstří v letech 1531—1538. ČMM, r. 56 Brno.

Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému moři na sklonku 16. století. Praha.

Michal der Tapfere und die böhmisch-schlesischen Stände am Ende des 16. Jhts. „Rev. ist. rom.“ II, s. 346—353, Bucurest.

1932

Nové zpracování dějin uherského státu od doby nejstarší. ČMM.

O sjezdu Federace historických společností východoevropský v Praze. ČMM.

1934

Uherské dějiny a jejich význam pro nás. — „České slovo“ 23. říjen.

Dějiny Maďarů a uherského státu. Praha, ref. „Revue de Transylvania“ III, s. 237—1935/36.

Les Sociétés historiques de Tchecoslovaquie, leur histoire, organisation et activité. — „Bulletin d'information des Sciences hist. en Europe Orient. et du Monde slave“, Varšava.

Stjepán I. Velický. „Tvůrcové dějin“ II. Středověk, s. 566—572, Praha.

1935

Přehled polských dějin (cyklostyl, vydání pro čal. důstojníky), Praha.

Jan Zamojski. „Tvůrcové dějin III.“, s. 208—217, Praha.

Maďaři. Přehled novodobých dějin maďarských. — Ottův slovník naučný. Doplňky, Praha.

1936

Histoire des Magyars et de l'état hongrois. „Le Monde slave“. Paris.

Dějiny Slovanstva (Výtah ze vstupní přednášky na filos. fakultě Masarykovy university) — „Věda a život“ II, Brno.

Alexander Cuza. „Tvůrcové dějin“ IV. „Přítomnost“, s. 393—399, Praha.

Alexander Ypsilanti. „Tvůrcové dějin“. IV. „Přítomnost“, s. 115—119, Praha.

Michal Vitezul in Prag, 24. III. — 4. IV. 1601 — „Prager Presse“ 25. Oktober.

1937

České povstání r. 1618—1620 a Polsko. ČMM 61, s. 1—2, 1—48, 132—194 zvl. otisk. Brno.

Maďari a uherský stát (do konce 11. stol.). — Dějiny lidstva III, 639—668, Praha. Die Tschechische Politik und die Rumänen in der sechzigten und siebzigen Jahre des neunzehnten Jahrhunderts. — „Prager Rundschau“ 257—273.

Die tschechische Politik und die Rumänen in 60/70 J. d. 19. Jhdts. „Prager Rundschau“, Praha VII. IV.

Jaroslav Bidlo zemřel. „Lid. noviny“ 2. XII. (s. 7).

Prof. Dr. Jaroslav Bidlo (nekrolog) — „Prager Rundschau“, seš. 6.

Prof. Dr. B. Navrátil. „Přednáška“ 10. II. 1936, Brno.

1938

Rumunsko a dějiny — Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky V. 214, 2. XII. Jak vypadal původní maďarský stát po strážce národnosti. — „Lidové noviny“ 31. srpna.

Prof. Dr. Jaroslav Bidlo (nekrolog). „Ročenka Slovan. ústavu“.

Prof. Dr. J. Bidlo. — Naše věda.

Jaroslav Bidlo. — „Ročenka Slovan. ústavu“. Praha.

Prof. J. Bidlo — „Prager Rundschau“ VII, 475—479.

1939

Les crises politiques en Pologne dans la deuxième moitié du XVIIe siècle et les pays tchèques. — „Bulletin d'information des Sciences historiques en Europe orientale“. IX, Varšava.

Silesiaca v novější německé a polské literatuře. ČMM 134—148, 1939/40.

Ref.: Wojciechowski, Z.: Polska nad Wisłą i Odřą w X. w. — Katowice 1939. Pamětník Instytutu Śląsk. ČCM 193—4, 1939/40.

1940

Husitství a rumunské země. Co daly naše země Evropě a lidstvu. 2. vyd.

Ferdo Šišić „Slavische Rundschau“ 1940, 139—144.

Ferdo Šišić (1869—1940). „Slavische Rundschau“ 1/2.

1943

Valašská otázka na Těšínsku. — Recenze knihy V. Davidkovy.

„Osídlení Těšínska Valachy. ČMM.

1945

Bohemia v polské histor. literatuře. 1. 1939—1945, ČMM.

Slovanská idea a nová škola. — „Nová škola“ I, č. 2.

1946

Dějepisectví evropského východu. Praha.

Kościuszko bojovník za demokracii. — „Slovo národa“ 12. II.

Slovanství v českém národním životě. — „Svobodné noviny“ 21. XI.

Slezsko a jeho význam v českém státě 14.—18. stol. — Sborník „Slezsko, český stát a česká kultura“, s. 42—65, Opava.

M. P. Dan: Cechi, Slovaci gi Romani in veacurile XLIII—XVI, Siliu 1944, Referát v Č. Č. H.

K. Krofta (nekrolog) — „Naše věda“, s. 312.

1947

Nové pojetí česko-polských styků v minulosti. — „Svobodné noviny“ 5. IV.

Dvě jubilea (založení Brna a Moskvy) — „Svobodné noviny“ 27. IV.

Rumunský svátek. — „Svobodné noviny“ 10. V.

Moskevská pouť. — „Svobodné noviny“ 25. V.

Akademik E. V. Tarle čestným doktorem Masarykovy university. — „Svobodné noviny“. 8. VI.

Zájem o nás v dnešním Polsku. — „Svobodné noviny“ 4. X.

Výročí ruské revoluce. — „Svobodné noviny“ 7. XI.

ČSR a SSSR. Pohled na dějinné styky československo-ruské. — Vyd. Zem. osvět. rada v Brna, sv. 7, Brno.

Slovanská myšlenka v českém životě politickém. — Sborník „Slovanství v čes. národ. životě“. s. 20—56, Brno.

Slovanská idea a dnešní skutečnost. — Vyd. Zem. osvět. rada, sv. 3, Brno.

O polsko-českou vzájemnosť w dobie czeskiego powstania w l. 1618—20, „Sobótka“, s. 182—200, Vratislav.

České země mezi západem a východem (Přednáška na III. sjezdu čs. historiků r. 1947) — Vysázeno, nevyšlo.

Nicolae Jorga. (Nekrolog) — „Byzantinoslavica“ IX., s. 150—4.

Dziejowe dazenia Czech od zespolenia z Polska. — „Przegląd Zachodni“, s. 104.

M. Handelsman, 1882—1945. (Nekrolog). — „Ročenka Slov. ústavu“ XII.

Edward Beneš, Úvahy o slovanství. — „Slavia“ XVIII, 3—4, s. 458—461.

B. D. Griekov, Kijevskaja Rus. 4. vyd. Akad. nauk SSSR 1944. — „Slavia“ XVIII, 3—4, s. 461—462.

1948

Dějiny polského národa. Praha.

Čechové a Poláci v 2. pol. 16. stol. (1573—1589). Tři kapitoly dějin česko-pol. politické vzájemnosti. Praha.

Dějiny Slovanstva. Vědecký postulát či fikce. — Sborník „Obrysy Slovanstva“ — s. 94—168, Praha.

Dějiny východních Slovanů. Praha I. III.

Oslavy stého výročí revoluce r. 1848 v Paříži. — „Svobodné noviny“ 13. IV.

K otázce česko-ukrajinských styků v 2. pol. 16. stol. — Sborník „Docta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi“, s. 310—317, Brno.

L'année 1848 et la Moravia. „Les Actes du Congrès historique du Centenaire de la Révolution de 1848“. Paris.

Rok 1848 a Morava. — Vyd. Zem. osvět. rada, sv. č. 11, v Brně.

Úvod do slovan. dějin. — Vysázeno 1948, nevyšlo.

Výsledky slovan. sjezdu. — Sborník „Slovanský sjezd v Praze 1848“, s. 70—94, Praha.

Slovanská idea a dnešní skutečnost (z přednášky proslovené v osvětovém kursu v Brně 22. XI. 1946). — Sborník „Jednotou Slovanstva k míru“, s. 78—86, Praha.

Nicolae Jorga. Nekrolog, v. „Byzantinoslavica“, 9. 150.

Z problematiky vztahů moravsko-slovenských. — Historica slovaca. VI/VII, s. 154.

Z problematiky vztahů moravskoslovenských. — Historica slovaca. VI/VII, s. 154—161.

1949

The achievements of the Slavonic congress. — „Slavonic Review“.

Silesiaca v budapešt. archivech. — „Slezský sborník“, s. 133.

O slovanském ústavu v Brně. — „Práce“ 9. I.

Morava v zahraniční politice českého státu. — Sborník „Morava v českém státě“. Brno.

Jaroslav Bidlo. V Praze 1949. Nákladem České Akademie věd a umění. Vysázeno, zlomeno. — Nevyšlo.

1950

Bohemika v budapeštských archivech a jejich význam pro české dějiny. „Věstník české Akademie věd a umění“, s. 1, Praha.

Dějiny Slovanstva v období rozvitějšího feudalismu. Skrypta pro posluchače filoz. fakulty sloven. univ. Bratislava.

Stav a úkoly českého badání o minulosti Slezska. — „Slezský sborník“, Opava.

1951

Jeszcze w sprawie stosunków czesko-polskich w dobie powstania 1618—1620. — „Sobótka“ VI.

Bohemika v nejnovější polské literatuře. ČMM, r. 70, s. 467—485.

Nový výzkum bohemič v budapeštských archivech. — Cas. Mat. Mor.

Nový výzkum bohemič v budapeštských archivech. — ČMM, r. 70, s. 26—48.

Projev na oslavách maďar. akademie věd jménem Čs. akad. věd a umění. Maďarsky.

Magyara tudomnyo akadémia I. és II. s. Közleményei, s. 77, Budapest.

1952

Tažení husitů k Baltu r. 1433. „Slezský sborník“, Opava.

K otázce valašského osídlení v jihozáp. Těšínsku, v Pováží a na Mor. v 16.—17. stol. — „Valašsko“, s. 93—105.

1953

Turecké nebezpečí a střední Evropa v „středověku a v době pádu Cařihradu. — Rusky — „Byzantinoslavica“.

České a uherské dějepisciví v počátcích českého a maďarského národního obrození. (K otázce prvých zájmů J. Dobrovského o Uhry a Maďary) — Sborník J. Dobrovského, Praha.

K počátkům slavisticko-historických studií Zdeňka Nejedlého. — Sborník prací filos. fak. univ. v Brně, Brno.

Referát o Documente privie istorica Romaniei. Editura Academici Rep. populare roman. Bukurešť 1951/3 — Historický sborník Slov. Akad. věd, Bratislava.

1954

Valaši na Těšínsku za 30 letí války, „Valašsko“.

Valaši na Těšínsku po 30tileté válce. — „Slezský sborník“ 1/2, s. 34.

Dobrovského pojetí českých dějin a stanovisko k našemu historickému vývoji. — „Slavia“ 1954, 2—3, s. 164—190.

Josef Dobrovský a kritika historických pramenů.

PROBLEMATYKA PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO PRYWATNEGO W KONWENCJI POLSKO-CZECHOSŁOWACKIEJ O WZAJEMNYM OBROCI PRAWNYM

I

Rozwój współpracy ekonomicznej i politycznej między państwami stwarza szereg problemów związanych ze wzajemnym obrotem prawnym. Problemy te mają doniosłe znaczenie praktyczne. Wiemy, że w poszczególnych krajach istnieją różne systemy prawne. Tym samym przy wzajemnym obrocie prawnym między państwami, ich obywatelami oraz ich organizacjami gospodarczymi lub innymi powstaje kwestia zastosowania norm tego czy innego porządku prawnego¹. Istnieją specjalne działy ustawodawstwa, które ustalają właściwość prawa w takiej sytuacji. Chodzi tu o tzw. normy kolizyjne. Do norm kolizyjnych zaliczamy normy prawa międzynarodowego prywatnego (rozwiązujące kolizje prawa cywilnego), a dalej: kolizyjne prawo karne, administracyjne prawo kolizyjne, finansowe prawo kolizyjne itd.². Zbliżony charakter mają normy, ustalające granice jurysdykcji cywilnej, karnej, administracyjnej itd. państw poszczególnych³. Przepisy z zakresu wskazanych przed chwilą działów prawa

¹ Przez porządek prawny rozumiemy ogół przepisów prawnych, jakie istnieją w danym państwie, a tym samym są stosowane przez organy tego państwa.

² Mam tu na myśli normy odnoszące się do tzw. kolizji w przestrzeni, nie zaś do kolizji w czasie.

³ Zob. Witalis L u d w i c z a k, Międzynarodowe prawo prywatne, Poznań 1955, s. 14—15.

są obecnie zawarte przede wszystkim w wewnętrznych ustawodawstwach. Niemniej istnieją w tej dziedzinie (zwłaszcza, jeżeli chodzi o sprawy cywilne i karne) również normy umów międzynarodowych. Zawieranie takich umów obserwujemy dziś w szczególności między państwami obozu pokoju i socjalizmu. Przyczyna takiej współpracy między krajami obozu socjalizmu tkwi w tym, iż są to kraje o tej samej bazie społeczno-ekonomicznej i że nie ma między państwami typu socjalistycznego sprzeczności i antagonizmów. Jeden z odcinków współpracy między państwami typu socjalistycznego stanowi współpraca Polski Ludowej z Ludową Czechosłowacją. Oba te państwa budują podstawy socjalizmu cpierając się na bratniej pomocy Związku Radzieckiego i wykorzystując doświadczenia tego wielkiego, wspólnego Przyjaciela.

Polska i Czechosłowacja nadają omawianej współpracy formy prawne umów międzynarodowych. Jedną z nich stanowi konwencja polsko-czechosłowacka o wzajemnym obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych z 21 I 1949, ratyfikowana przez Polskę zgodnie z ustawą z 1 III 1949 (Dz. U. nr 10, poz. 61). Tekst konwencji zawiera Dziennik Ustaw nr 20, poz. 133 *ex* 1949. Konwencja dzieli się na dwie części: pierwsza dotyczy spraw cywilnych, druga — spraw karnych. Części dzielą się na rozdziały. Konwencja zawiera ogółem 89 artykułów.

Niniejszy artykuł zostawia poza nawiasem swego tematu sprawy karne. Ograniczając temat do spraw cywilnych, pomijam normy z zakresu postępowania cywilnego. Tym samym ścieśniam tematykę artykułu do przepisów odnoszących się do zagadnień prawa cywilnego materialnego. Przepisy te sprowadzają się w konwencji do norm prawa międzynarodowego prywatnego, gdyż konwencja poszła w kierunku ujednoczenia norm kolizyjnych nie zaś norm merytorycznych prawa cywilnego. Oprócz zagadnień prawa międzynarodowego prywatnego znajdujemy w niej przepisy z zakresu tzw. prawa cudzoziemców. Przepisów tych omawiać nie będę, albowiem dotyczą one w konwencji przeważnie stanowiska prawnego cudzoziemców w zakresie prawa procesowego.

III

Przechodzę do zasadniczych już rozważań, tj. do analizy postanowień konwencji w dziedzinie prawa międzynarodowego prywatnego. Postanowienia te stwarzają *lex specialis* w stosunku do ustawy polskiej z 2 VI 1926 o prawie międzynarodowym prywatnym i w stosunku do takieżże ustawy czechosłowackiej z 11 III 1948. Tam więc gdzie konwencja zawiera normy innej treści niż przepisy wymienionych ustaw, pierwszeństwo mają oczywiście przepisy konwencji.

W zakresie części ogólnej prawa międzynarodowego prywatnego znajdujemy w konwencji postanowienia odnoszące się do problemu kwalifikacji pojęć prawnych, do klauzuli porządku publicznego oraz do tzw. praw nabytych.

Jeżeli chodzi o kwalifikacje, to konwencja zawiera kilka definicji pojęć prawnych. Tak np. art. 53, ust. 1, pkt a określa, że „osobami uprawnionymi do spadku są osoby, które według prawa obowiązującego w postępowaniu spadkowym należy uważać za spadkobierców, zapisobierców lub uprawnionych do zachowku“.

Mówiąc o zagadnieniu praw nabytych wymienię art. 48 konwencji. Stanowi on, że „postanowienie o stwierdzeniu praw do spadku (orzeczenie o przyznaniu spadku pochodzące od sądu jednej Strony jest dowodem praw spadkowych na obszarze drugiej Strony“. Na podstawie takiego aktu osoby uprawnione mogą żądać od sądów drugiej Strony wpisów i ujawnień ich praw w księgach wieczystych i rejestrach (tenże artykuł, ust. 2).

Co do klauzuli porządku publicznego, to należy wymienić postanowienie art. 33. Ustala on m. in., że wyłączone będzie wzajemne uznanie orzeczeń sądowych, jeżeli dane orzeczenie jest sprzeczne z porządkiem publicznym lub dobrymi obyczajami. Na pozór mogłoby się wydawać, że nie można w tym przepisie dopatrywać się elementów klauzuli porządku publicznego, gdyż problem tej klauzuli odnosi się do prawa materialnego, kwestia zaś uznawania orzeczeń sądów zagranicznych jest kwestią

prawa procesowego. Należy jednak pamiętać, że sprzeczność z dobrymi obyczajami lub z porządkiem publicznym, o której mowa w cytowanym artykule, występuje w samej treści orzeczenia, a tym samym nie jest kwestią wyłącznie procesową. Ogólnie można stwierdzić, że o ile wykonywanie wyroków sądów zagranicznych stwarza problemy, które z istoty swej należą do dziedziny prawa procesowego, o tyle uznawanie takich orzeczeń wiąże się bardzo silnie z problematyką prawa materialnego.

I dlatego należy uważać nieuznawalność zagranicznych orzeczeń sprzecznych z porządkiem publicznym za element zasady porządku publicznego, tak jak ta zasada wygląda w świetle nauki i praktyki prawa międzynarodowego prywatnego⁴. Trzeba jednak zaznaczyć, że zastosowanie klauzuli porządku publicznego nie jest aktualne w obrocie między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Czechosłowacką Republiką Ludową. Wszak nie różnią się między sobą podstawowe zasady ustrojowe obu państw ani uznane w nich zasady współzycia społecznego. Konwencja przewiduje między innymi, że nie będą uznane orzeczenia, w których zastosowano prawo niewłaściwe według ustaw Strony (tzn. państwa), na której obszarze orzeczenie ma być uznane (art. 33, ust. 1, pkt 3). Dotyczy to następujących kategorii orzeczeń: 1. Orzeczeń w przedmiocie zdolności do działań prawnych, zdolności procesowej oraz ustawowego zastępstwa, 2. orzeczeń w przedmiocie ważności małżeństwa i rozwodu, 3. orzeczeń w przedmiocie przysposobienia, 4. orzeczeń w przedmiocie ubezwłasnowolnienia, 5. orzeczeń dotyczących dziedziny prawa spadkowego. To ograniczenie uznania nie ma jednak zastosowania tam, gdzie: 1. sama konwencja stanowi inaczej, 2. prawo, które zastosowano, jest w istocie swej podobne lub zbliżone do prawa tej Strony, której *lex patriae* należało zastosować. Na tle tego przepisu powstaje pytanie, czy chodzi tu o prawo zbliżone do prawa krajowego z punktu widzenia norm kolidujących, czy też z punktu widzenia norm merytorycznych prawa krajowego. W pierwszym wypadku można by już mówić o prawie zbliżonym, jeśli zastosowano *lex domicilii*; wszak łącznik domicylu zbliżony jest do łącznika ojczystego, chodzi tu o łączniki personalne. W drugim wypadku nie wystarczałoby podobieństwo łączników: konieczne byłoby jeszcze podobieństwo norm prawa cywilnego (lub rodzinnego). Sądzę, że należy przyjąć tę drugą hipotezę. Wynika to z celu, dla którego państwo ogranicza uznawanie zagranicznych orzeczeń, w których zastosowano prawo niewłaściwe. Niemniej uważam, że kwestia ta może i powinna stać się jeszcze przedmiotem dyskusji.

III

W zakresie części szczegółowej prawa międzynarodowego prywatnego omawiana konwencja zawiera postanowienia dotyczące kolizji ustawodawstw w przedmiocie niektórych instytucji prawa osobowego i rodzinnego oraz w zakresie prawa spadkowego. Postanowienia te omówimy kolejno.

W przedmiocie instytucji prawa osobowego i rodzinnego znajdujemy w konwencji postanowienia, dotyczące opieki, ubezwłasnowolnienia, uznania za zmarłego i przysposobienia. Dyspozycje o opiece (art. 19—20) odnoszą się w swym założeniu do opieki nad małoletnimi. Art. 21 każe jednak stosować te dyspozycje odpowiednio do opieki nad pełnoletnimi, do kuratel i do innych rodzajów pieczy prawnej. W myśl art. 20, ust. 1, opieka obejmuje pieczę nad osobą i całym majątkiem ruchomym i nieruchomym osoby znajdującej się pod opieką, bez względu na miejsce pobytu tej osoby i na miejsce położenia majątku. Wyjątek od tej zasady przewiduje konwencja tylko w następującej sytuacji: jeżeli dla pewnej osoby została ustanowiona opieka w sądzie jednego z państw-kontrahentów, a osoba ta⁵ posiada majątek na obszarze

⁴ Zob. Ludwiczak, *op. cit.*, s. 63.

⁵ Konwencja mówi w tym artykule o małoletnim, lecz z rozciągnięcia przez nią tych przepisów na wszelkie osoby będące pod opieką, wynika, że można tu mówić szeroko o każdej takiej osobie. Pamiętajmy również, że przepisy wyżej wskazane odnoszą się także do kurateli i do innych rodzajów pieczy prawnej.

drugiego z państw-kontrahentów, sąd opiekuńczy może żądać od właściwego sądu miejsca położenia majątku, aby ten ustanowił kuratora dla zarządu majątkiem.

W zakresie instytucji opieki, kurateli itp. widzimy w konwencji dwie normy kolizyjne. Pierwsza z nich stanowi, że stosunek prawny między opiekunem a osobą będącą pod opieką, ocenia się według prawa Strony (sc. państwa), na której obszarze ma siedzibę sąd opiekuńczy. Jest to więc zasada *lex fori*. Ponieważ jednak w zasadzie sądem opiekuńczym jest *forum patriae* (art. 19, ust. 1), więc w praktyce oznacza to stosowanie *lex patriae*. Druga norma kolizyjna w przedmiocie opieki poddaje ocenę obowiązku przyjęcia i sprawowania opieki prawu ojczystemu opiekuna (lub kuratora itp.).

Jeżeli chodzi o uregulowanie w konwencji zagadnienia ubezwłasnowolnienia, to tam, gdzie sąd miejsca zamieszkania lub pobytu może w drodze wyjątku⁶ przeprowadzić postępowanie, może to uczynić według swego *lex fori*, o ile przyczyna ubezwłasnowolnienia przewidziana jest również przez *lex patriae* (art. 23). Ta stosowalność *lex fori* w odniesieniu do ubezwłasnowolnienia jest tylko wyjątkowym ograniczeniem zasady prawa ojczystego, która w zakresie tej instytucji obowiązuje. Ograniczenie *legis patriae* przez *lex fori*, jakie wynika ze wspomnianego postanowienia konwencji polsko-czechosłowackiej, zgodne jest również z konwencją haską, a mianowicie z jej artykułem 6⁷. Na podstawie art. 23 konwencji polsko-czechosłowackiej sąd miejsca zamieszkania lub pobytu może orzec ubezwłasnowolnienie cudzoziemca według *lex fori* tylko wtedy, gdy uznawszy istnienie przesłanek do ubezwłasnowolnienia, zawiadomi o tym sąd właściwy, ten zaś wyrazi zgodę na przekazanie sprawy do *forum domicilii* lub *forum residentiae*, albo też nie wypowie się w terminie trzech miesięcy.

Wyjątkowo stosuje się na podstawie konwencji stanowiącej temat niniejszego artykułu zasadę *lex fori* również przy uznaniu za zmarłego. Uznanie za zmarłego podlegać ma w zasadzie jurysdykcji *forum patriae*. Jednak w razie konieczności sąd polski może uznać za zmarłego obywatela czechosłowackiego, stosując materialne przepisy prawa polskiego. Nawzajem sąd czechosłowacki może w razie konieczności uznać za zmarłego obywatela polskiego, stosując materialne normy prawa czechosłowackiego. Takie uznanie za zmarłego wywiera skutki prawne tylko w granicach państwa sądu, który wydał orzeczenie (art. 26, ust. 2 konwencji). Może ono zostać uchylone lub zmienione przez sąd, który je wydał, jeżeli na obszarze drugiego z państw będącego zarazem państwem ojczystym, nastąpiło uznanie tej samej osoby za zmarłą i z datą domniemanej śmierci, lub gdy wniosek o uznanie za zmarłego został prawomocnie odrzucony lub oddalony przez *forum patriae* (art. 26, ust. 3).

W zakresie przysposobienia istnieje w konwencji przepis kolizyjny związany ściśle z drugim: procesowo-prawnym. Ten przepis ustala jurysdykcję *forum patriae* przysposabiającego do ostatecznego zatwierdzenia aktu przysposobienia (art. 27, ust. 1). Przepis kolizyjny stanowi, że jeśli przysposobiony jest obywatelem drugiej Strony, a jego *lex patriae* wymaga jego zgody lub zgody jego przedstawiciela ustawowego, lub władzy opiekuńczej, to uzyskanie tej zgody jest konieczne (art. 27 ust. 2). Powyższe normy dotyczące zatwierdzenia aktu przysposobienia stosuje się odpowiednio również do rozwiązania przysposobienia (art. 28).

Należy zaznaczyć, że praktyczne zastosowanie instytucji i norm prawa międzynarodowego prywatnego w zakresie omówionych wyżej instytucji prawa rodzinnego (opieka nad małoletnimi, przysposobienie) traci w stosunkach polsko-czechosłowackich znaczenie praktyczne wobec upodobnienia norm merytorycznych prawa rodzinnego w obu krajach. Mam tu na myśli nowe ustawodawstwa rodzinne naszych

⁶ Jurysdykcja przysługuje z zasady sądowi ojczystemu.

⁷ Zresztą nie potrzebujemy w stosunkach z Czechosłowacją stosować tej konwencji haskiej, gdyż Czechosłowacja do niej nie należy.

państw, których opracowanie zostało związane z pracami Komisji Prawniczej Polsko-Czechosłowackiej.

Na koniec przechodzę do omówienia problematyki prawa spadkowego. W tym zakresie konwencja ustala ogólną zasadę kolizyjną, w myśl której stosunki prawne z zakresu prawa spadkowego podlegają *legi patriae* spadkodawcy z chwili śmierci (art. 29, ust. 1). Jest to zasada identyczna z odpowiednią normą ustawy polskiej o prawie międzynarodowym prywatnym (art. 28, ust. 1)⁸ i czechosłowackiej ustawy o tymże prawie (art. 40). Również ocena, czy spadek jest bezdziedziczny, podlega *legi patriae* spadkodawcy z chwili śmierci⁹ (art. 29, ust. 3 konwencji). Zdolność nabycia spadku na podstawie prawa spadkowego musi istnieć tak według prawa ojczystego spadkodawcy, jak i według prawa ojczystego osoby, zgłaszającej roszczenie do spadku (art. 29, ust. 2).

Od naczelnej zasady prawa ojczystego spadkodawcy z chwili śmierci wprowadza konwencja dwa wyjątki:

1. Stosunki prawne, odnoszące się do majątku, którym spadkodawca nie może rozporządzać na wypadek śmierci, podlegają *legi rei sitae* (art. 30, por. art. 30, pkt. 1 ustawy polskiej).

2. Forma sporządzenia i odwołania rozporządzenia na przypadek śmierci podlega prawu ojczystemu spadkodawcy z chwili sporządzenia lub odwołania tego rozporządzenia. Wystarczy jednak zastosowanie się do formy wymaganej przez prawo miejsca sporządzenia względnie odwołania (art. 31 konwencji, por. art. 5 naszej ustawy o prawie międzynarodowym prywatnym dotyczący w ogóle formy czynności prawnych).

Czy poza tym przepisem o formie rozporządzeń na przypadek śmierci możemy na podstawie konwencji ustalać właściwe prawo w zakresie czynności prawnych spadkowego? Czy (mówiąc innymi słowy), postanowienie art. 29, pkt. 1 konwencji, ustalające właściwość prawa ojczystego z chwili śmierci, odnosi się również do czynności prawnych z dziedziny prawa spadkowego?¹⁰ Wydaje się, że na to pytanie należy odpowiedzieć negatywnie. Wynika to z następujących przesłanek:

1. Z tekstu samego art. 31, tj. tego artykułu, który reguluje formę rozporządzeń na przypadek śmierci, wynika, że twórcy konwencji nie mieli zamiaru rozciągać zasad art. 29 na czynności prawne. Art. 3, jak już wiemy, poddaje formę rozporządzeń na przypadek śmierci fakultatywnie *legi patriae* z czasu sporządzenia lub prawu lokalnemu. Pierwsza z tych ewentualności to nic innego, jak tylko tzw. w nauce prawa międzynarodowego prywatnego: *lex causae*, czyli prawo właściwe dla samej czynności. Z tego widzimy, że za prawo właściwe dla rozporządzeń ostatniej woli (jeśli idzie o ich treść, nie zaś formę), uważa konwencja *lex patriae* z chwili sporządzenia¹¹ takich rozporządzeń, a więc prawo przewidziane ustawami wewnętrznymi, a nie prawo z art. 29 konwencji.

⁸ Por. Ludwiczak, *op. cit.*, s. 110.

⁹ Natomiast co do kwestii, jakiemu państwu przypada majątek bezdziedziczny, istnieje w konwencji następująca zasada: ruchomości przypadają państwu, którego obywatelem był spadkodawca w chwili śmierci, nieruchomości zaś temu państwu, na którego obszarze są położone (art. 51). Jest to norma prawa merytorycznego, nie zaś norma kolizyjna. Nie mówi ona bowiem o zastosowaniu przepisów tego czy innego porządku prawnego, lecz bezpośrednio rozstrzyga, któremu państwu ma przypaść spadek bezdziedziczny. Jest to sformułowanie całkowicie różne od sformułowania art. 31 naszej ustawy, który mówi wyraźnie o właściwości prawa, skoro rozstrzyga, jakiemu prawu spadek bezdziedziczny ma podlegać. Przytoczony art. 51 konwencji zawarty jest w rozdziale poświęconym zagadnieniom procesowym z zakresu prawa spadkowego, niemniej przepis art. 51 jest przepisem materialno-prawnym. Jeżeli bowiem mówimy, że spadek bezdziedziczny „przypada” państwu, to znaczy to, że państwo nabywa spadek, a to jest właśnie zasada materialnego prawa cywilnego.

¹⁰ Zob. postawienie tego problemu przez Ludwiczaka w odniesieniu do naszej ustawy o prawie międzynarodowym prywatnym. *Op. cit.*, s. 108—109.

¹¹ Lub z chwili odwołania ich, jeśli idzie o prawo właściwe dla takiego odwołania (patrz wyżej w tekście).

2. Gdyby art. 29, ust. 1, odnosił się również do aktów prawnych, to musiałby zostać sformułowany w ten sposób, by mógł uregulować tym samym i problematykę umów prawa spadkowego (np. umowa o zrzeczenie się spadku, umowa o zbycie spadku, umowa o dział spadku itd.). Tymczasem w aktualnym swym brzmieniu art. 29, ust. 1, nie może umów regulować, gdyż np. do umowy o zrzeczenie się spadku nie da się zastosować prawa ojczystego spadkodawcy z chwili śmierci (wszak umowę o zrzeczenie się spadku zawiera się właśnie ze spadkodawcą, a więc za jego życia).

3. Gdyby art. 29 ust. 1 konwencji, odnosił się również do aktów prawnych, to w takim razie należałoby ustalić na jego podstawie prawo właściwe w zakresie treści testamentu. Tymczasem nie wydaje się, by treść testamentu mogła być poddana prawu ojczystemu spadkodawcy z chwili śmierci. Należy raczej przyjąć, że rozporządzenie na wypadek śmierci wiąże się z punktu widzenia właściwości ustaw, z elementem czasu jego sporządzenia, nie tylko gdy chodzi o jego formę, lecz również gdy idzie o treść jego.

Skoro art. 29, ust. 1 konwencji, nie odnosi się do aktów prawnych, a w konwencji nie ma przepisu o czynnościach spadkowo-prawnych (poza art. 31 dotyczącym testamentu), to tym samym należy w zakresie tych czynności uzupełnić przepisy konwencji (która stanowi *lex specialis*) normami wewnętrznych ustaw o prawie międzynarodowym prywatnym, ustawy polskiej i czechosłowackiej. Normy te znajdziemy w ustawie wewnętrznej, ustalone w sposób wyraźny, lub też odkryjemy je na drodze wykładni.

Jerzy Fabian

U PROGU NOWEGO PLANU PIĘCIOLETNIEGO (1956—1960)

Zmiany w organizacji władz najwyższych
W połowie października wydane zostało rozporządzenie rządowe, które stworzyło nowe ministerstwo: Państwowych Gospodarstw Rolnych oraz rozdzieliło dotychczasowe ministerstwo przemysłu maszynowego na ministerstwa: Przemysłu Maszyn Ciężkich, Przemysłu Maszyn Precyzyjnych oraz Przemysłu Samochodowego i Maszyn Rolniczych. Zarazem w słowackim zgromadzeniu powierników utworzono Powiernictwo Państwowych Gospodarstw Rolnych.

Dotychczasowy min. przemysłu maszynowego Karol Polaček został odwołany ze swego stanowiska i mianowany wicepremierem. Ministrem przemysłu maszyn ciężkich został dotychczasowy wiceminister przemysłu maszynowego Jan Bukal, ministrem przemysłu maszyn precyzyjnych — dotychczasowy wiceminister Waclaw Ouzky, ministrem przemysłu samochodowego i maszyn rolniczych — dotychczasowy dyr. departamentu Emil Zatloukal. Dotychczasowy min. rolnictwa Marek Smida mianowany został ministrem państwowych gospo-

darstw rolnych, a ministrem rolnictwa na jego miejsce — poseł Wratysław Krušina. Dotychczasowy pierwszy wiceprzewodniczący zgromadzenia powierników, poseł Michał Bakul'a mianowany został ministrem kontroli państwowej; dotychczasowemu ministrowi tego resortu, Oldřichowi Beranowi, powierzono zorganizowanie państwowego komitetu budownictwa. Poseł Józef Tesla mianowany został ministrem kadr pracowniczych.

Plan na rok 1956. W połowie sierpnia odbyła się w Pradze konferencja kierowniczych pracowników aparatu gospodarczego w sprawie przygotowania planu gospodarczego na 1956 r., na której minister - przewodniczący Państwowego Urzędu Planowania, inż. Otakar Simunek, przedstawił zasadnicze dane dotyczące planu. W ostatecznej postaci plan na 1956 r. uchwalony został na plenarnym posiedzeniu rządu republiki 2 grudnia. Rok 1956 jest pierwszym rokiem nowego czechosłowackiego planu pięcioletniego (pierwsza, gottwaldowska pięcioletka czechosłowacka obejmowała lata